

Т. М. Мельник

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародної економіки,
Київський національний торговельно-економічний
університет, Україна
t.melnik64@mail.ru

УДК 330.101:339.5

Т. Л. Вишинська

кандидат економічних наук,
асистент кафедри міжнародної економіки,
Київський національний торговельно-економічний
університет, Україна
tvshynska@gmail.com

ІЛЛЕГАЛІЗАЦІЯ СФЕРИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті визначено сутність іллегалізації сфери зовнішньої торгівлі. Виокремлено методи, застосування яких дозволяє оцінити іллегальні зовнішньоторговельні потоки. Встановлено, що найбільш доцільно використовувати методику зіставлення даних зовнішньої торгівлі для визначення обсягів іллегального імпорту та експорту. Удосконалено методику зіставлення даних зовнішньої торгівлі України й основних країн-партнерів через застосування корегуючих показників (часовий лаг, страхування та фрахтування, вартість товарів походженням із третіх країн). Представлено обсяг іллегальних зовнішньоторговельних потоків в Україні. Розраховано ймовірні втрати митних платежів при імпорті товарів в Україну. Здійснено аналіз іллегального імпорту та експорту за товарною та географічною структурами.

Ключові слова: іллегалізація, зовнішня торгівля, митні платежі.

Т. Н. Мельник

доктор економічних наук, професор, завідувача кафедрою міжнародної економіки,
Київський національний торгово-економічний університет, Україна

Т. Л. Вышинская

кандидат економічних наук, асистент кафедри міжнародної економіки,
Київський національний торгово-економічний університет, Україна

ИЛЛЕГАЛИЗАЦИЯ СФЕРЫ ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ ТОВАРАМИ В УКРАИНЕ

Аннотация. В статье определена сущность иллегализации сферы внешней торговли. Выделены методы, применение которых позволяет оценить иллегальные внешнеторговые потоки. Установлено, что наиболее целесообразно использовать методику сопоставления данных внешней торговли для определения объемов иллегального импорта и экспорта. Усовершенствована методика сопоставления данных внешней торговли Украины и основных стран-партнеров, с использованием корректирующих показателей (временной лаг, страхование и фрахтование, стоимость товаров происхождения из третьих стран). Представлены объемы иллегальных внешнеторговых потоков в Украине. Рассчитаны вероятные потери таможенных платежей при импорте товаров в Украину. Осуществлен анализ иллегального импорта и экспорта по товарной структуре.

Ключевые слова: иллегализация, внешняя торговля, таможенные платежи.

Tetiana Melnyk

D.Sc. (Economics), Professor, Kyiv National University of Trade and Economics, Ukraine
19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine

Tetiana Vyshynska

PhD (Economics), Lecturer, Kyiv National University of Trade and Economics, Ukraine
19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine

FOREIGN TRADE OF GOODS ILLEGALIZATION IN UKRAINE

Abstract. Introduction. In every country, in every economy shadow economic activities are present in the area of foreign trade in greater or lesser extent. Experts have determined that the approximate volume of international trade associated with smuggling, «pirated goods», take over 20% of the legal world trade, «laundering» shadow income in international business is over 2-5% of global gross domestic product. *The purpose of the article* is to analyze illegalization sphere processes of the foreign trade in Ukraine, to define illegal import and export flows by product and geographical structure using methods of structural and dynamic analysis.

Results. Theoretical approaches to the definition of the term «illegalization» in the area of foreign trade have been generalized in the article. Existing methodological approaches in the worldwide practice to identification and assessment of illegal sector of economy have been analyzed. It has been established that the most appropriate to use the method of comparing the foreign trade data to quantify illegal imports and exports. Method of foreign trade data comparison from Ukraine and its main partner countries has been improved. Corrective parameters (lag time, insurance, chartering, and cost of goods originating in third countries) have been proposed. Illegal trade flows in Ukraine are presented. Possible losses of customs payments from imported goods have been identified. Illegal import and export to Ukraine in accordance with the commodity structure have been analyzed. Thus, it was calculated that in 2002-2012, the biggest amount of illegal international trade with Ukraine had EU-27 countries. Amount of total illegal international trade operations for Ukraine in studied period was 3.49-7.79% of GDP; and total losses in custom receipts from trade with EU-27, CIS and China were \$11.64 billion. General financial outflow in 2002-2012 through different illegal trade operations was estimated by the authors in amount of \$44 billion. **Conclusion.** For calculating the volume of illegal import and export, the method of comparing the data with adjustment coefficients could be applied. It shows effectively the routes of illegal operations in international trade of goods and services, facilitating economic regulations in the country.

Keywords: illegalization; foreign trade; customs payments.

JEL Classification: O17

Постановка проблеми. Тіньова економіка завдає великої шкоди суспільству та державі, спричиняючи зменшення обсягу ВВП, зниження рівня життя населення, поширення неконтрольованої торгівлі неякісними, шкідливими для здоров'я населення товарами, зростання економічної та податкової злочинності, вплив фінансових ресурсів за кордон, зниження конкурентоспроможності національної економіки на світовому ринку і загрозу економічній безпеці України. За різними джерелами, частка тіньової економіки у країні становить 16–50% ВВП. Іллегальний зовнішньоторговельний оборот дорівнює 3,5% ВВП, унаслідок чого щороку державний бюджет України недоотримує близько 8 млрд. грн. Нині без урахування обсягів тіньової економічної діяльності неможливо скласти об'єктивне уявлення про масштаби національної економіки, у тому числі сфери зовнішньої торгівлі.

З огляду на значущість окресленої проблеми виникає потреба у ґрунтовному аналізі процесів ілlegalізації сфери зовнішньої торгівлі товарами в Україні, що дасть змогу розробити механізм протидії поширенню цих процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тіньова економіка як складне соціально-економічне явище становить предмет численних досліджень зарубіжних науковців, зокрема Дж. Гроссмана (Grossman, 1977) [1], Е. Фейга (Feige, 2007) [2], К. Харта (Hart, 1973) [3], Ф. Шнайдер (Schneider, 2010) [4], П. Гутман (Gutmann, 1979) [5]. Цю проблематику досліджують такі вітчизняні вчені, як З. Варналій [6], В. Мандибура [7], О. Турчинов [8], М. Флейчук [9] та ін. У їхніх працях висвітлюються теоретичні питання і чинники виникнення та функціонування тіньової економіки, методи визначення її обсягу, шляхи впливу фінансових ресурсів за кордон. Проте залишаються недостатньо дослідженими питання оцінювання обсягу ілlegalних зовнішньоторговельних потоків.

Метою статті є комплексний аналіз процесів ілlegalізації сфери зовнішньої торгівлі товарами в Україні, визначення обсягів ілlegalного імпортного та експортного потоків за товарною і географічною структурами.

Основні результати дослідження. Сфера міжнародної торгівлі товарами внаслідок постійного різновекторного впливу багатьох чинників (великий обсяг та асортимент товарів, що перетинають кордони, розмаїття митних режимів, складне законодавство, недосконала процедура митного контролю тощо) створює можливості для торговельної діяльності як законслухняних суб'єктів господарювання, так і тих, які намагаються знайти шляхи та схеми мінімізації або ухилення від сплати загальнообов'язкових податків і зборів, незаконного відшкодування податку на додану вартість, впливу фінансових ресурсів за кордон. За природою міжнародна торгівля товарами є вразливою та піддається ризикам, які дозволяють недобросовісним підприємцям скоювати злочини, що призводять до виведення фінансових потоків у сферу тіньового обігу капіталів.

Ілlegalна економічна діяльність у сфері зовнішньої торгівлі товарами пов'язана зі здійсненням суб'єктами ЗЕД сумнівних зовнішньоторговельних операцій або таких, що порушують чинне законодавство та не враховуються офіційною статистикою, з ухиленням від сплати загальнообов'язкових податків і зборів з метою мінімізації економічних витрат та відповідно максимізації прибутків і нехтуванням при цьому загальноприйнятими в суспільстві нормами та принципами соціально відповідального бізнесу. Таким чином, через механізм перерозподілу податкових ресурсів на користь індивідуальних приватних і корпоративних інтересів суспільство зазнає відчутних втрат.

Оцінити масштаби тіньової економічної діяльності у сфері зовнішньої торгівлі товарами доволі важко. Однак обсяг тіньового сектору у цій сфері можна обчислити на основі використання обліково-статистичних методів – прямих та непрямих. До прямих методів належать вибіркові обстеження і податкові перевірки. Проте вони не універсальні, потребують великих трудових затрат, не охоплюють усіх зовнішньоторговельних операцій, дають змогу

оцінити лише конкретні випадки, проте не дозволяють проаналізувати динаміку частки тіньової економічної діяльності у сфері зовнішньої торгівлі товарами. Оцінити масштаби ілlegalних потоків у сфері зовнішньої торгівлі товарами можна також непрямим методом «зіставлення даних», що передбачає узгодженість, порівняння показників імпорту товарів однієї конкретної країни із відповідними показниками експорту товарів країни-партнера, і навпаки.

Теоретично експорт товарів однієї країни має бути дзеркальним відображенням імпорту її торговельного партнера. Але на практиці між двома країнами є невідповідності, що виникають як через відмінності методологічних підходів до обліку даних, так і через навмисне спотворення інформації суб'єктами ЗЕД з метою уникнення від оподаткування або зменшення податкового навантаження. У цьому зв'язку некоректно розбіжності даних зовнішньої торгівлі вважати нелегальними потоками.

Зазвичай розбіжності методологічного характеру пов'язані зі сферою охоплення даних (використання країнами різних систем обліку даних), моментом (час) їх обліку та різними підходами до формування даних при експорті та імпорті.

Згідно із Методологічними положеннями статистики зовнішньої торгівлі товарами [10] в Україні застосовується загальну систему обліку даних, тоді як у країнах ЄС – спеціальну систему обліку [11], що не враховує переміщення товарів між митними складами і вільними митними зонами.

Часовий лаг так само може бути джерелом значних розбіжностей, оскільки товари, відправлені наприкінці звітного періоду із країни-експортера, можуть прибути до країни імпорту тільки в наступному звітному періоді або надійти на внутрішній ринок країни призначення за деякий час після прибуття на митний склад для зберігання товарів, які не пройшли митного оформлення, а також у зв'язку зі значною віддаленістю країни експорту від країни імпорту.

З огляду на зазначене наявні дані потрібно методологічно скорегувати з метою наближення показників імпорту конкретних товарів до однієї країни із показниками експорту з країни-партнера, що сприятиме об'єктивному оцінюванню масштабу нелегальних зовнішньоторговельних потоків.

Спираючись на результати вищевикладеного аналізу, заради об'єктивного оцінювання масштабів ілlegalних зовнішньоторговельних потоків ми вдосконалили метод зіставлення даних зовнішньої торгівлі України і країн-партнерів, включивши для корегування розбіжностей такі показники, як страхування і фрахтування, часовий лаг, вартість товарів походженням із третіх країн. Скореговану розбіжність даних (C_d) про експорт країн-партнерів (за статистикою країн-партнерів) та імпорт України (за статистикою України) можна визначити за розробленою авторами формулою (1):

$$C_d = (S_{ex} - S_{im}) - [(S_{ex} - S_{im})(K_{if} + K_t + K_{co})], \quad (1)$$

де S_{ex} , S_{im} – статистичні дані про обсяг відповідно експорту країн-партнерів та імпорту України, млн. дол. США; K_{if} – корегування даних про страхування і фрахтування, %; K_t – корегування даних за часовим лагом, %; K_{co} – оцінка вартості імпорту товарів до України, відправлених із країн-партнерів, але за походженням із третіх країн, %.

Застосування зазначених корегувальних показників сприяє очищенню досліджуваного масиву даних від методологічних невідповідностей та виявленню розбіжностей, які можна вважати ілlegalними зовнішньоторговельними потоками. Розраховані корегувальні показники наведені в табл. 1.

У результаті розрахунків скорегованих розбіжностей даних виявлено значне перевищення зафіксованого обсягу імпорту Україною, яке у 2012 р. досягло 47%. Така си-

Таблиця 1

Показники для корегування обсягу розбіжностей між даними зовнішньої торгівлі України та окремих країн-партнерів

Країни-партнери	Показник	Значення за роками										
		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
СНД (без Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану та товарів групи «27» за УКТ ЗЕД)*	D_k (корегувальний коефіцієнт) СНД, %	4,3	3,9	1,5	4,8	4,1	3	-2,2	7,9	6,7	1,5	1,3
	Фрахтування, %	1,4	1,4	1,4	1,4	0,9	0,8	1,3	1,9	2	1,3	1,7
	Часовий лаг, %	2,4	1,9	-0,5	2,7	2,4	1,4	-4,6	5,2	4,1	-0,5	-1,6
	Частка товарів походженням із третіх країн, %	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	1,1	0,7	0,7	0,7	1,2
ЄС-27	D_k (корегувальний коефіцієнт) ЄС-27, %	23,4	24,3	22,8	25	22	20,3	22,8	21	26,7	25,3	30,2
	Фрахтування, %	5,4	5,4	5,4	5,4	4,9	4,2	5,2	5,8	7,3	5,2	5,1
	Часовий лаг, %	1	1,6	0,7	2,3	1,9	0,8	-2,2	0,9	2,1	0,9	0,2
	Частка товарів походженням із третіх країн, %	17,1	17,3	16,8	17,2	15,2	15,3	19,8	14,3	17,2	19,3	24,9
КНР	D_k (корегувальний коефіцієнт) КНР, %	16,9	11,4	11,4	13,4	10,5	7,7	10,1	13,3	13,7	6,3	11,2
	Фрахтування, %	8,6	8,6	8,6	8,6	7,2	6,3	10,8	10,1	12,1	5,3	8,3
	Часовий лаг, %	6,5	1,9	1,9	4,2	2,9	0,6	-1,2	2,4	1,3	0,8	2,7
	Частка товарів походженням із третіх країн, %	1,8	0,9	0,8	0,6	0,4	0,8	0,6	0,7	0,3	0,2	0,2

* Порівняння розбіжностей даних про імпорт товарів в Україну із країн СНД здійснювалося за винятком Таджикистану, Туркменістану та Узбекистану, оскільки зазначені країни не надають статистичних даних про обсяг зовнішньої торгівлі з Україною.

Джерело: Розраховано авторами

туація зумовлена методологічними особливостями обліку товарів групи «27» УКТ ЗЕД (енергетичні матеріали; нафта і продукти її перегонки; бітумінозні речовини; воски мінеральні), значна частина яких надходить до України з Туркменістану та Узбекистану трубопроводом через Росію. Україна фіксує їх не за країною походження, а за країною відправлення – Росією, тому для правильного зіставлення даних у розрахунках було вилучено зазначену товарну групу.

Результати аналізу скорегованих обсягів розбіжностей даних при імпорті товарів в Україну свідчать, що найбільший обсяг іллегального імпорту за досліджуваний період надходив із країн ЄС-27 – від \$1352,2 млн. у 2002 р. до \$6544,9 млн. у 2007 р. Найбільша питома вага іллегального імпорту із КНР зафіксована у 2004 р. – 43% загально-зареєстрованого обсягу імпорту товарів із Китаю до України. Із країн СНД у 2012 р. до нашої країни надійшло іллегального імпорту на суму \$285,4 млн.

Частка іллегального зовнішньоторговельного обороту України в досліджуваному періоді коливалася від 3,49 до 7,79% ВВП. Визначено також, що у цей самий період сукупні втрати митних платежів при імпорті товарів в Україну із країн ЄС-27, КНР і СНД становлять \$11,64 млрд. (табл. 2).

Аналіз товарної структури іллегальних імпорتنних операцій із країнами ЄС-27, КНР та СНД дає змогу стверджувати, що найбільш іллегальними групами товарів є продукція хімічної і пов'язаних із нею галузей промисловості; машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання, звукозаписувальна і звуковідтворювальна апаратура, апаратура для запису або відтворення; шкіри необроблені, шкіра вичинена, натуральне та штучне хутро і вироби з них, текстильні матеріали та текстильні вироби, взуття, головні убори, парасольки від дощу і сонця, штучні квіти (табл. 3).

У результаті аналізу товарної структури іллегальних експортних операцій із країнами ЄС-27 за 2002–2012 рр. виявлено, що найбільш іллегальними групами товарів є мінеральні продукти, яких вивезено з України до країн ЄС-27 на суму \$6,89 млрд., недорогоцінні метали та вироби з них – \$4,67 млрд., продовольчі товари і сировина для їх виробництва – \$1,54 млрд.

Необхідно зазначити, що обсяг іллегальних експортних операцій розраховано на основі використання затвердженої Міністерством економічного розвитку та торгівлі України Методики комплексної оцінки обсягів непродуктивного відпливу (вивезення) фінансових ресурсів за межі України [12].

Висновок. Іллегальна економічна діяльність у сфері зовнішньої торгівлі товарами виявляється у приховуванні обсягів цієї діяльності від офіційного обліку, порушенні чинного законодавства, виникненні пов'язаних із цим втрат суспільства через розподіл фінансових ресурсів на користь приватних інтересів. У межах іллегальної діяльності відбуваються ухилення від сплати загальнообов'язкових податків і зборів, вплив фінансових ресурсів за кордон та порушення норм і принципів соціальної відповідальності бізнесу, що призводить до матеріальних та моральних втрат державного бюджету й суспільства.

Результати здійсненого корегування обсягів розбіжностей даних у зовнішній торгівлі України і країн ЄС-27, СНД (окрім Таджикистану, Туркменістану та Узбекистану, а також товарів групи «27» УКТ ЗЕД) і КНР свідчать, що найбільше заниження обсягу імпорту товарів в Україну спостерігається із Китаю – від 43% у 2004 р. до 8% у 2012 р. При імпорті товарів із країн ЄС у 2002–2012 рр. так само відбулося заниження даних – від 9% до 23%, із країнами СНД заниження даних при імпорті товарів було зафіксовано у

Таблиця 2

Динаміка іллегального зовнішньоторговельного обороту України з основними торговельними партнерами, 2002-2012 рр.

Рік	Обсяг ВВП за офіційними даними, млн. дол. США	Обсяг іллегального зовнішньоторговельного обороту			Ймовірні втрати митних платежів при імпорті товарів в Україну, млн. дол. США
		% ВВП	млн. дол. США	обсяг тінізації на одну особу, дол. США	
2002	42393	4,49	1901,43	39,24	352,74
2003	50133	4,63	2322,98	48,39	455,12
2004	64881	7,41	4804,91	100,9	813,12
2005	86142	5,61	4832,22	102,2	894,86
2006	107753	6,69	7209,98	153,63	1512,62
2007	142719	7,79	11115,62	238,3	2114,07
2008	179992	5,42	9753,21	210,32	1893,43
2009	117227	4,78	5606,76	121,51	864,91
2010	136419	4,2	5726,53	124,59	856,14
2011	165245	3,77	6235,38	136,21	856,58
2012	178361	3,49	6226,88	136,45	1028,36

Примітка. Імпорт – із країнами ЄС-27, КНР, СНД (за винятком Таджикистану, Туркменістану та Узбекистану), експорт – із країнами ЄС-27.

Джерело: Розраховано авторами

2008-му, 2010–2012 рр. і дорівнювало від 2 до 4%.

Обсяги прихованого відпливу фінансових ресурсів за кордон через заниження цін експортної продукції, недоотриманої виручки за експорт товарів та послуг, оплати за імпортом, що не надійшов, і платежі за фіктивними операціями з цінними паперами, а також за статтею платіжного балансу «помилки та упущення» у 2002–2012 рр. становили близько \$44 млрд.

Література

- Grossman G. The «Second economy» of the USSR / G. Grossman // *Problems of communism*. – 1977. – No 5. – P. 25–40.
- Feige E. L. The Underground Economies: Tax Evasion and Information Distortion / E. L. Feige. – Cambridge : Cambridge Univer. Press, 2007. – 392 p.
- Hart K. Informal urban income opportunities and urban employment in Ghana / K. Hart // *Journal of Modern African Stud.* – 1973. – Vol. 11. – No 1. – P. 61–90.
- Schneider F. The Influence of the economic crisis on the underground economy in Germany and the other OECD-countries in 2010: a (further) increase / F. Schneider. – University of Linz (Austria), 2010. – 10 p.
- Gutmann P. M. Statistical Illusions, Mistaken Policies / P. M. Gutmann // *Challenge*. – 1979. – Vol. 6. – No 22. – P. 14–17.
- Варналії З. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації : монографія / З. Варналії ; за ред. З. С. Варналія. – К. : НІСД, 2006. – 576 с.
- Мандибур В. О. Тіньова економіка України та напрями законодавчої стратегії її обмеження / В. О. Мандибур. – К. : Парламент. вид-во, 1998. – 135 с.
- Турчинов О. В. Тіньова економіка : закономірності, механізми функціонування, методи оцінки / О. В. Турчинов. – К. : НАН України; Інститут Росії, 1996. – 199 с.
- Флейчук М. І. Передумови та чинники іллегального сектора в регіонах України / М. І. Флейчук, А. Я. Гончарук // *Проблеми розвитку внешне-економических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект* : сб. науч. тр. – Донецк : ДонНУ, 2005. – С. 260–267.
- Методологічні положення статистики зовнішньої торгівлі України товарами : затв. наказом Державного комітету статистики від 07.12.2006 № 588 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : uz.ukrstat.gov.ua
- Silbiger S. A. The Ten-Day MBA: A Step-by-Step Guide to Mastering the Skills Taught In America's Top Business Schools / S. A. Silbiger. – 4th ed. – N.Y. : Harper Business, 2012. – 448 p.
- Тимчасова методика комплексної оцінки обсягів непродуктивного відпливу (вивезення) фінансових ресурсів за межі України : наказ Міністерства економіки України від 05.05.2008 № 149 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=119342

Стаття надійшла до редакції 28.05.2014

References

- Grossman, G. (1977). The «Second economy» of the USSR. *Problems of communism*, 5, 25-40.
- Feige, E. L. (2007). *The Underground Economies: Tax Evasion and Information Distortion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hart, K. (1973). Informal urban income opportunities and urban employment in Ghana. *Journal of Modern African Stud.*, 11(1), 61-90.
- Schneider, F. (2010). *The Influence of the economic crisis on the underground economy in Germany and the other OECD-countries in 2010: a (further) increase*. University of Linz, Austria.

Таблиця 3

Іллегальний імпортом та експортом України за товарною структурою, 2002-2012 рр.

Обсяг, млн. дол. США	% загального обсягу іллегального експорту	Код за УКТ ЗЕД	Розділ за УКТ ЗЕД	Код за УКТ ЗЕД	іллегальний імпортом	
					Обсяг, млн. дол. США	% загального обсягу іллегального імпорту
іллегальний експорт			іллегальний імпортом			
6891,6	44,71	25-27	Мінеральні продукти	25-27	3396,43	4,33
4672,93	30,31	72-83	Недорогоцінні метали та вироби з них	72-83	3252,62	4,15
1536,85	9,97	01-24	Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	01-24	1222,74	1,56
558,06	3,62	86-89	Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби і пов'язані з транспортом пристрої та обладнання	86-89	5604,44	7,15
540,91	3,51	28-38	Продукція хімічної і пов'язаних з нею галузей промисловості	28-38	21760,15	27,75
459,39	2,98	90-92, 94-96, 97, 99	Прилади та апарати оптичні, фотографічні, кінематографічні, контрольні, медичні або хірургічні; годинники; музичні інструменти, їх частини та приладдя; промислові товари; твори мистецтва, предмети колекціонування та антикваріат; інші товари	90-92, 94-96, 97, 99	4407,52	5,62
361,91	2,35	44-49	Деревина і вироби з неї; маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів; папір, картон та вироби з них	44-49	363,55	0,46
292,73	1,9	39-40, 68-70, 71	Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них; каучук, гума та вироби з них; вироби з каменю, гіпсу, цементу, азбесту, слюди або аналогічних матеріалів; керамічні вироби; скло та вироби з нього; перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння, дорогоцінні метали, метали, плаковані дорогоцінними матеріалами, та вироби з них; біжутерія; монети	39-40, 68-70, 71	6692,31	8,53
89,25	0,58	41-43 50-67	Шкури необроблені, шкіра вичинена, натуральне та штучне хутро і вироби з них; текстильні матеріали і текстильні вироби; взуття, головні убори, парасольки від дощу та сонця, штучні квіти	41-43 50-67	10935,72	13,94
11,59	0,08	84-85	Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання; звукозаписувальна і звуковідтворювальна апаратура, апаратура для запису або відтворення телевізійного зображення та звуку	84-85	20784,94	26,50

Примітка. Імпортом – із країнами ЄС-27, КНР, СНД (за винятком Таджикистану, Туркменістану та Узбекистану), експортом – із країнами ЄС-27.

Джерело: Розраховано авторами

- Gutmann, P. M. (1979). *Statistical Illusions, Mistaken Policies*. *Challenge*, 6(22), 14-17.
- Varnally, Z. (2006). *The shadow economy: the nature, characteristics and ways of legalization*. Kyiv: NISS (in Ukr.).
- Mandybura, V. (1998). *The shadow economy in Ukraine and directions of the legislative strategy of restriction*. Kyiv: Parliament Publishing House (in Ukr.).
- Turchynov, O. (1996). *The shadow economy: patterns, mechanisms, methods of assessment*. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine; Institute of Russia (in Ukr.).
- Fleychuk, M., & Honcharuk, A. (2005). *Problems of Foreign Economic Relations and foreign investments attracting: regional aspect*. Donetsk: Donetsk National University (in Ukr.).
- State Statistics Committee (2006). *Methodological approaches to statistics of foreign trade of Ukraine*. Retrieved from uz.ukrstat.gov.ua
- Silbiger, S. A. (2012). *The Ten-Day MBA: A Step-by-Step Guide to Mastering the Skills Taught In America's Top Business Schools*. N.Y.: Harper Business.
- Ministry of Economy of Ukraine (2008). *Temporary methods of unproductive drain volumes (export) of the financial resources from Ukraine integrated assessment*. Retrieved from http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=119342 (in Ukr.).

Received 28.05.2014